

РЕВЕРС

Списание за нумизматика

Година V, Брой 1 (10), Януари-Юни 2020 г.

СПИСАНИЕ „РЕВЕРС“

REVERSE MAGAZINE

СЪСТАВИТЕЛИ:

Калоян Димов

Ева Димитрова

EDITORS

Kaloyan Dimov

Eva Dimitrova

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:

Калоян Димов

имейл: reverse@mail.bg

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

Ева Димитрова

д-р Евгени Паунов

Калоян Димов

Editorial Board

Eva Dimitrova

Evgeni Paunov, PhD

Kaloyan Dimov

Редакторите не носят отговорност за мнението на авторите и начина, по който са получили достъп до използваните и коментирани от тях монети.

© Авторските права над това издание в неговия цялостен вид принадлежат на съставителите и на авторите на съответните материали. Никаква част от това издание не може да бъде дигитализирана, копирана или преснимана без изричното писмено съгласие на главния редактор.

Използваните изображения за кориците са от:

<https://ikmk.smb.museum/object?lang=en&id=18246285&view=rs>

Tauler & Fau Subastas, Auction 13, Lot 594

ISSN: 2367-9255

Издателство Амикум

Хасково, 2020.

Printed in Haskovo, Bulgaria.

Съдържание: Contents:

От редакторите	4
Editorial	4
Любомир Василев – Един архаичен тетартеморий – персийски тип на Колофон от VI в. пр. Хр. от Югоизточна България	5
Lubomir Vassilev – An Archaic tetartemorion - Persic type of Kolophon from the 6th c. BC from South-eastern Bulgaria	5
Евгени Паунов – Изключително рядка сребърна монета на Аполония Понтийска	8
Evgeni Paunov – An extremely rare silver coin of Apollonia Pontika.....	8
Валери Стойчев – Новооткрита средновековна българска монета	13
Valeri Stoichev – Newly found coin of medieval Bulgaria	13
Красимир Кръстев – Още веднъж за монетите в Никополското съкровище.....	17
Krassimir Krastev – One more time for the coins in the treasure of Nikopol.....	17
Петър Берлиев – Монетосечене на княз Фружин Шишман (1380? – 1460 г.).....	31
Petar Berliev – The coinage of prince Fruzhin Shishman (1380? – 1460).....	31
Калоян Димов – Още веднъж за монетата – ¼ анна от 1833 г. от музея в Казанлък.....	49
Kaloyan Dimov – Once again about the 1833 ¼ anna coin from the Museum in Kazanlak..	49
Валерий Йотов – Синия нос	56
Valeriy Yotov – The Bluenose	56
Реклами	58
Commercials	58

Новооткрита средновековна българска монета

Валери Стойчев (Велико Търново)

В средновековното българско монетосечене, поради доста задълбоченото проучване както от страна на академични научни работници, така и от ерудирани любители колекционери, се появяват все по-рядко нови типове монети. През 2008 г. беше получена информация за открита неизвестна средновековна българска монета на цар Теодор Светослав (1300-1321 г.) или по-правилното исторически – цар Светослав Теодор (Дочев 2009, 100). Имахме възможност както да измерим нейните параметри, така и да направим фотоси, които се прилагат в настоящата статия. Досега собственикът ѝ отказваше да даде съгласието си за нейното публикуването и затова има този времеви период между откриването и публикуването на информацията за нея. Монетата е открита на около 15 км северозападно от днешния град Балчик заедно с други около 20 монети, за които, за наше съжаление, нямаме информация какви са били.

Обр. 1. Монетата фуре на Теодор Светослав.

Fig. 1. The plated coin of Theodor Svetoslav.

Тя е от типа „фуре”¹, т. е. ядрото е от неблагороден метал, покрито с благороден, в случая медно ядро със златно покритие.

Монетата е корубеста и се отнася по класификация към вариант „Г” на единственото медно монетосечене на цар Теодор Светослав, чието начало се датира към 1302 г. (Дочев 2009, 106-107).

На лицевата (вдлъбната) страна е представен царят като конник, в ход надясно, с ниска корона с голям бисер по средата, с пропендули във вид на кръст, държи в дясната си ръка скиптър с кръст, а в лявата – юздите на коня, който е изобразен с богато украсено седло и кожени ремъци (амуниция). В дясното горно поле има монограм на титлата „цар” – буквата „Ч”, която е в негатив (останала от монограма ЧР), в лявото поле между коня и кръста до ръката на царя – буквата „О” (останала от надписа ΘΕΟ).

На обратната (изпъкнала) страна е изобразен равнораменен кръст с дълбоки двойни щрихи, с подчертани разширени краища, като всеки негов връх е украсен с двойно кръгче /топче/.

¹ Според „Френско-български речник” от фр. *fourré* – *фурé* – позлатена медна монета; облечен, пъхнат в ... (Томов и др. 1992, 539).

Матрицата, чрез която е отсечена, не е еднаква с досега публикуваните и известни монети, има забележими разлики, което води до извода, че е изработена специално за отсичането на този тип монета. Това, че до момента е известен само този екземпляр, не означава, че е единствен и в бъдеще няма да се появят и други такива. Изработването на матрица за отсичането на няколко десетки монети е напълно безсмислен акт.

Теглото ѝ е около 1,70 гр., а диаметърът е приблизително 20 x 20 мм.

Този екземпляр е солидно позлатен. Досега няма известни описани в нумизматичната литература такива екземпляри от монетосеченето на цар Теодор Светослав. От този владетел са познати посребрени (билонови) екземпляри, които са били покрити със сребро още при тяхното отсичане, което е стара практика във Византия още от началото на XII в. (Дочев 2009, 107).

За описвания екземпляр може да се каже, че е позлатен, но не чрез живачна амалгама, а се касае за прилагане на известната и използваната в античното и средновековно монетосечене техника „фуре“, когато с цел да се повиши цената на нискостойностните медни или бронзови монети и наподобяването им със златни или сребърни, са се отсичали такива, покрити с благороден метал. В дадения случай при отсичането на този тип монета/монети ѝ е придадена функцията на наградни пари (медалиони)².

До момента в монетосеченето на Средновековна България тази практика не е позната, но разглежданият екземпляр явно показва, че има случаи, когато е била използвана. Според нас традиционната практика от миналите времена е да се повишава спекулативно стойността на медните и бронзови монети с „обличането“ им в сребърна или златна пластинка и придаването на принудителна стойност на този тип монети. В случая се касае за монета, чието предназначение е дарствено, т. е. била е предназначена като един вид подарък и почит от страна на царя към някоя заслужила почитта личност, един вид „награда“, може би връчена публично. От цар Теодор Светослав са познати и сребърни монети, но те са били в редовно парично обращение и не биха могли да бъдат използвани като почетни знаци.

Явно позлатени медни монети тип „фуре“ са се оказали твърде подходящи именно за такава дарствена дейност. Въпреки това, монетата е износена, има видими следи от използване, което води към заключението, че в даден период е била в парично обращение, тъй като освен с дарствено предназначение, тя е имала и съответна стойност в оборотообращението.

От гореописаното може да се изгради и хипотеза, че въпросната монета „фуре“ не е единствена, а е част от серия позлатени монети, на които е придадена функцията на медалиони – наградни парични знаци с по-висока номинална стойност от редовните емисии, която практика е известна още от времето на Римската империя и се е ползвала дори до Късното средновековие. Вероятно става въпрос за награда на високопоставено военно лице, отразило военен набег в пределите на Българското царство. Такова е най-логичното обяснение на появата на този тип монета, още повече, че К. Дочев съобщава

² Според „Речник на чуждите думи в българския език“ медалион в нумизматиката е гръцка или римска монета от злато, сребро или бронз, по размери и стойност по-голяма от обикновените, сечена по случай на някакво важно събитие (Филипова-Байрова и др. 1992, 518).

за монети от същия тип с по-тежко от нормалното тегло „силно посребрени“ (Дочев 2003, 66), което идва в потвърждение на изложената вече хипотеза, с тази разлика, че монетите са посребрени, което не променя придаваната им функция на „медалиони“ и наградното им предназначение. Поне засега в българското средновековно монетосечене това се оказва уникален случай и бележи изключително важно събитие, за което липсват писмени сведения, освен тези безспорни монетни доказателства.

Относно местонамирането ѝ в Североизточна България, а не в района на столицата Търново, най-правдоподобна е хипотезата, че след възкачването си на престола, първото нещо което цар Теодор Светослав побързал да направи било да откупи от заложенството му във Византия бившият цар и свой баща Георги I Тертер (1301 г.) (Андреев и др. 1994, 364). Цар Теодор Светослав поел управлението на царството като едноличен владетел. На баща си Георги I Тертер отредил мястото на свой съуправител, но без реална власт и без право да резидира в столицата Търново. Като апанаж³ му отредил Североизточна България и го „затворил в един град, където му предоставил всички условия да живее безгрижно, в разкош и уединение“ (Андреев и др. 1994, 76). Думата „затворил“ показва, че е имало войскови гарнизон, който ще е охранявал не само баща му, а най-вече апанажната територия, която се явява и като буфер между столицата, Златната орда и черноморските територии. Вероятно именно някой висш военачалник от придружителите на Георги I Тертер се е проявил достойно при неизвестно за нас събитие и е бил почетен с тази и други подобни на нея дарствени монети. Сведения за съвместното царуване в периода 1300-1308 г. на баща и син – Георги I Тертер и Теодор Светослав Тертер намираме у съвременника им Рамон Мунтанер (Мунтанер 1994, 56, 109), който е бил хроникьор на т. нар. Каталанска компания/дружина/. Последвалите по-късно събития (особено след смяната на Тертеровата династия на престола с тази на Шишмановци в 1322 г.) обособяват този обширен апанаж в отцепилото се от Търновското царство Добруджанско деспотство начело с Балик и братята му Теодор и Добротица, по произход от Тертеровия род (Андреев и др. 1994, 29).

Настоящата монета бе подложена на щателна експертиза от висококвалифицирани специалисти, които официално се произнесоха, че е оригинална, както и че позлатяването е извършено при самото отсичане на монетата чрез техниката „фуре“.

С тази монета се доказва, че българското средновековно монетосечене е на равнището на съвременното му европейско такова. То ползва достиженията и знанията на епохата, тъй като изработването на монета от тип „фуре“ изисква много повече и по-сложни технически умения, отколкото изработването на обикновен тип монети.

³ Апанаж – от лат. *ad panem* или *apanagium* (да даде хляб); от фр. (*apanage*) е голямо поземлено владение в средновековните монархии, представляващо обширна територия, отдавана за издръжка на лица от владетелския двор. Апанажната система е широко разпространена в Европа през Средновековието. Особено често се практикува във Франция и на територията на днешна Германия. Апанажни владения се срещат и във Византия и Средновековна България след XII в. Тъй като обикновено за най-големия син на владетеля е запазено правото да наследява върховната власт в държавата, то по-младите синове, а в някои случаи и дъщери, са обезпечавани при определени условия с поземлени владения, с което се парират техните претенции за короната и бъдещи опити за бунт като същевременно по този начин се запазва целостта на държавата.

Уникалността на публикувания тук тип монета се състои в това, че досега в българското средновековно монетосечене не можеше да се говори за монети-медалиони, но с оповестяването на този екземпляр това вече е неоспорим факт.

Литература

Андреев и др. 1994: Й. Андреев, И. Лазаров, Пл. Павлов. Кой кой е в Средновековна България. София, 1994.

Дочев 2003: К. Дочев. Български средновековни монети XIII-XV век. Велико Търново, 2003.

Дочев 2009: К. Дочев. Каталог на българските средновековни монети XIII-XIV век. Типове, варианти, цени. Велико Търново, 2009.

Мунтанер 1994: Р. Мунтанер. Хроника. София, 1994.

Томов и др. 1992: Т. Томов, М. Филипова-Байрова, А. Спасова, Г. Дорчев, П. Камбуров, Й. Симеонов. Френско-български речник. София, 1992.

Филипова-Байрова и др. 1992: М. Филипова-Байрова, С. Бояджиев, Е. Машалова, К. Костов. Речник на чуждите думи в българския език. София, 1992.

Newly found coin of medieval Bulgaria

Valeri Stoichev

(Abstract)

The author presents a new type of Bulgarian medieval coin which has been struck in the reign of Tsar Theodor Svetoslav (1300–1321). The coin was found at approximately 15 km north-west from the town of Balchik (North-eastern Bulgaria) with nearly 20 other coins (no information about them). On the obverse is presented the tsar as a horseman, and on the reverse – cross. The weight of the coin is 1.70 g. and the diameter is approximately 20 mm. The coin is fourré – gold plated copper core. According to the author up to now it is the first known example of medallion coin in the medieval Bulgarian numismatics.